

ka standardnoga jezika u većem broju natuknica ne podudara, ili je užeg ili šireg značenja od ovih u rječniku. Kod imenica se navodi genitiv množine uvijek, a genitiv jednine i nominativ množine ako dolazi do kakvih glasovnih ili naglasnih promjena. Umanjenice i uvećanice izdvojene su od imenica iz kojih su izvedene. Kod glagola se navodi vid, prvo lice prezenta te treće lice množine zbog specifičnih nastavaka *-adu*, *-edu*, *-idu*. Glagolima koji nemaju infinitiva daje se suponirani oblik (npr. *gresti*). Kod glagolskih pridjeva radnih i trpnih navodi se samo oblik muškoga roda, a ako dolazi do kakve glasovne ili naglasne promjene, tada se daju oblici za sva tri roda (isto je i kod *običnih* pridjeva). Glagol *bit* posebno je obrađen, dijelom i zbog toga jer je riječ o pomoćnom glagolu; naveden je čitav prezent naglašenog i nenaglašenog te niječnog oblika, kao i primjeri za druga glagolska vremena. Slično je i s glagolom *imat*, koji kao i glagol *bit* ima dosta značenja i potvrda u frazemima. U zasebnim natuknicama navedeni su povratni glagoli i glagolske imenice, ove potonje radi preglednosti i brojnih promjena. U *Ričniku* je zastupljen velik broj frazeoloških izraza, koji su poredani po abecednom redu i koji se mogu pojaviti katkad na dva ili čak više mjesta dok neki frazeološki izrazi imaju dva ili više značenja (npr. *ča će meni ki* – nitko mi ne treba; nitko mi ne može ništa). Svaka je naglašena riječ akcentuirana, kao i iskaz u kontekstu. Onomastička je građa izostavljena, imena, poneko prezime i nadimci pojavljuju se u kontekstualnom oprimjerenju. Oronimi, ojkonimi i toponimi navedeni su samo iz uže okoline ili oni koji su u češćoj uporabi. Rječnik ne navodi etimologiju riječi.

Treba na kraju istaći da je ovo vrijedno i opsežno djelo rezultat samo jednoga čovjeka koji je doslovno sav posao obavio sam. Autor je sam skupljao građu, bilježio, provjeravao na terenu, akcentuirao, uredio *Ričnik*, a sam je napravio i kontrolna čitanja i korekture. Na bavljenje čakavskim dijalektom, kako kaže u Uvodu, potakla ga je jedna kritika prve zbirke pjesama *Krosna* otočke pjesnikinje Jadranke Prša u kojoj je navedeno da pjesnikinja pišući na svom sinačkom idiomu piše «mrtvim jezikom».

Stipe Kekez

Veliki frazeološki iskorak

(Antica Menac, Željka Fink-Arsovski, Radomir Venturin: Hrvatski frazeološki rječnik, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., 414 str.)

Pri osamostaljivanju jedne lingvističke discipline svakako je, među ostalim, važno da postoje za nju značajni priručnici. Iako je frazeologija u nas, teorijski gledano, započela svoje osamostaljivanje početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, frazeografskim se djelima možemo pohvaliti tek od 1979./80. godine kada je izišao dvojezični dvotomni *Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* pod uredništvom Antice Menac. Godine 1982. u okviru tadašnjih jezičnih, državnih i političkih prilika objavljen je, za našu fraze-

ologiju pionirski, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Josipa Matešića (koji je kao jednojezični frazeološki rječnik dugo vrijedio kao uzorno frazeografsko djelo), a 1988. godine izlazi *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* u redakciji spomenutoga autora. Hrvatska frazeografska praksa bilježi i značajnu seriju malih dvojezičnih i trojezičnih frazeoloških rječnika pod uredništvom Antice Menac. Pod istim vodstvom teče projekt Hrvatska frazeologija, čiji suradnici i teorijski i praktično proširuju i promiču frazeološku djelatnost. Njihovo djelovanje s punim pravom nosi ime *zagrebačka frazeološka škola*, na čijim je temeljima nastao rječnik koji upravo imamo pred sobom.

Hrvatski frazeološki rječnik Antice Menac, Željke Fink-Arsovski i Radomira Venturina izišao je iz tiska Naklade Ljevak krajem 2003. godine. Rječnik sadrži 2258 obrađenih frazema i važan je za usustavljenje frazeološkoga fonda. Iako je u odnosu na Matešićev rječnik (12000 obrađenih frazema) ovaj rječnik manji, on još uvijek pripada rječnicima srednjega opsega.

Knjiga se sastoji od: *Predgovora* (5–7), poglavlja *Kako se služiti rječnikom* (8–22), *Rječnika* (15–366), *Kazala* (367–409) i *Popisa izvora* (410–414). Prve dvije cjeline autorski je obilježila Antica Menac dajući kratak pregled znanstvenoga zanimanja za frazeologiju u Hrvatskoj i dajući temeljna znanja korisniku za služenje ovim rječnikom: što je frazeologija, kakvih tipova frazeoloških jedinica ima, koji su kriteriji relevantni za određivanje frazema, kojega sve porijekla frazemi mogu biti, a daje i osnovne informacije o samom rječniku, o načelima za odabir

građe te o načinu obrade.

Pri pristupanju izradi svakoga frazeološkoga rječnika javlja se problem određivanja granica frazeološke jedinice. Autori su se, u tradiciji svojih prijašnjih teorijskih promišljanja, odlučili za trodijelnu podjelu. Osim što su u rječniku zabilježene frazeološke sveze riječi (*siva eminencija, između života i smrti, niti (nit) smrdi niti (nit) miriše, imati putra na glavi*) i frazemske rečenice (*vrag ne spava, kad je bal nek je bal, trla baba lan da joj prođe dan, kocka je bačena*), ušli su i frazemi fonetske riječi (*za bagatelu, ko bog, na crno, na glasu, u godinama, ni u ludilu*). To je svojevrsan napredak u odnosu na Matešićev rječnik koji nije prihvaćao frazem fonetsku riječ kao legitimnu frazeološku jedinicu jer je za formalni ustroj frazema tražio postojanje barem dviju punoznačnih riječi. (To još uvijek ne znači da u taj rječnik nije ušao navedeni strukturni tip, samo je on pritajen uzimanjem kolokata kao sastavnoga dijela frazema). Uvođenjem nove klasifikacije nužno je došlo do preispitivanja postojećih frazema i njihova prestrojavanja, čime su redefinirani stari frazemi kojima je kolokat odvojen i koji su postali samostalne frazeološke jedinice.

Velik je doprinos ovoga rječnika što su autori pri izboru frazeoloških jedinica vodili računa ne samo o čestoti uvrštenih frazema već i o njihovoj najsuvremenijoj upotrebi, posebice o onima koji pripadaju kolokvijalnomu segmentu jezika (*otegnuti papke, biti u bedu, pod mus, biti u komi, nema frke*). Stoga nećemo pronaći starije frazeme koji bi bili nerazumljivi korisnicima, a ni one koji su uzvišeno intonirani ili knjiški. Kolokvijalnomu jeziku svojstveni vulgarno intonirani fraze-

mi, unatoč svojoj čestoti, nisu našli svoje mjesto u rječniku upravo zbog ciljanoga opsega rječnika (frazološki rječnici srednjega opsega). Stoga je vrlo važno da korisnici prije upotrebe samoga rječnika pročitaju uvodna poglavlja jer bi u protivnom mogli zaključiti da je pred njima prostrt svima poznat frazeološki fond. Naravno, poznat jest, ali do sada nedefiniran na jednom mjestu i prema istim kriterijima. A korisniku moramo osvijestiti još jedno: i kad se značenja frazema čine vrlo poznatima i svakodnevnima, pa ih upotrebljavamo spontano ne razmišljajući o njihovim pravim značenjima, frazeme je pri obradi vrlo zahtjevno i ustrojiti i definirati.

O suvremenosti odabira svjedoči i *Popsis izvora* koji se nalazi na kraju rječnika iz kojega se vidi da su frazemi ovjereni/ispisani iz 141 djela suvremenih hrvatskih pisaca, objavljenih poslije Drugoga svjetskoga rata, iz novina, mrežnih pretraživača i iz Hrvatskoga nacionalnoga korpusa, što je za rječnik ovoga tipa zaista opsežna građa s tekstovima različitih funkcionalnih stilova.

Za frazeološke sladokusce najzanimljiviji je svakako rječnički dio koji je uvijek test frazeografskoga umijeća. A ovaj je rječnik taj test uspješno prošao. Vidi se da je teorijska podloga iznikla iz samoga korpusa, i da rječnik sustavno i nepobitno slijedi tu podlogu izloženu u predgovoru. Ovo je jedan od rijetkih primjera u suvremenoj poplavi novih rječnika u kojem se teorija i praksa isprepleću i dopunjavaju. Iako su autori zasigurno nailazili na pregršt pitanja, dvojbi i dubokih promišljanja, uspješno su pronalazili putove njihova rješavanja.

Upravo takav sklad pokazuje rječnički

dio. Ono što odmah upada u oči jest makrostrukturno odstupanje od uobičajenoga dvostupačnoga oblikovanja građe. Time se dobilo na preglednosti i čitkosti. Zapažamo i veliku obročanost koja omogućuje brzu potragu do frazemske definicije, pogotovo kod nadnatuknica pod kojima je smješten velik broj frazemskih natuknica. Nadnatuknice su izabrane prema u nas uhodanom morfološkom kriteriju, prema unaprijed utvrđenom redosljedu vrsta riječi, koji je korisnicima prihvatljiv uz minimalno posjedovanje gramatičkoga i leksikografskoga znanja, tj. iskustva. Frazemi su načelno navedeni samo na jednom mjestu u rječniku (za razliku od Matešića koji navodi jedan frazem pod svim njegovim punoznačnim riječima, iako ga obrađuje samo na jednom), gdje su i obrađeni i obročani unutar slova pod kojim se nalazi nadnatuknica. Od toga se pravila odstupa u dva slučaja: 1. u zavisnoj svezi riječi kada je glavna sastavnica zamjenjiva: *kopati grob (jamu)* komu ili *ići na živce (nerve)* komu; 2. u nezavisnoj svezi riječi kada su dvije sastavnice nosive: *teče med i mljeko* <gdje>; *ni živ ni mrtav*. Tada su frazemi obrađeni pod prvom sastavnicom, a pod drugom se nalazi uputnica na mjesto obrade u rječniku.

Informativnost frazemske natuknice postignuta je upotrebom različitih tipova zagrada i slova. One su pokazatelj ozbiljnoga promišljanja o bitnim frazemskim obilježjima: ustaljenosti sastavnica i nepromjenjivosti njihova redosljeda. Samim time rječnik je postavio čvrste granice između frazemskih sastavnica i kolokata. Zamjenjivost sastavnica bez promjene značenja frazema prikazana je pomoću okruglih zagrada: *as (kec) iz rukava, pognuti glavu (šiju)*; gramatičke inačice po-

jedinih sastavnica odvojene su kosom crtom: *ispasti/ispadati iz igre, dignuti/dizati rep*; rekacija je naznačena kurzivom: *ne moći uhvatiti ni za glavu ni za rep koga, što; stati na rep komu, čemu*; fakultativne sastavnice nalaze se u lomljenim zagrada-ma: <gol> *kao od majke rođen, staviti točku* <na što>; najfrekventniji kolokati u uglatim zagrada-ma (sintaktičko-semantička ograničenja): *za bagatelu* [kupiti, prodati itd.], *nebu pod oblake* [dići se / dizati se, poletjeti / letjeti itd.]; u kosim zagrada-ma nalazi se dodatno tumačenje značenja frazema, tj. ograničenje registra: *radi mira u kući* – izbjegavajući svađu (nezgodna pitanja), ne ulazeći u škakljive situacije, da ne dođe do sukoba (nesuglasica) / u obitelji, društvu itd./.

Frazemska je nadnatuknica donesena u kanonskom liku. Frazemi koji sadrže nosive sastavnice koje se upotrebljavaju samo u frazemima također dolaze u nadnatuknicu prema utvrđenom kriteriju odabira nadnatuknice (MIC, ŠUB, NIGDARJEVO, MUS).

Frazemska je natuknica donesena u najneutralnijem obliku (imenica u nominativu, glagol u infinitivu, određeni/neodređeni pridjevski vid, svršenost/nesvršenost glagola) kada god je to moguće i pretpostavlja da promjenjiva frazemska sastavnica ima potpunu paradigmu (*otkriti/otkrivati toplu vodu, slamka spasa*). Ako su sastavnice ustaljene u samo jednom obliku, to će se vidjeti u ustrojenoj frazemačkoj natuknici (*stvar hoda, neka bude što bude, dušu dao (dala)* za što, *taj film nećeš gledati, nije greda*).

Definiranje frazema sažeto je, informativno i potpuno, tj. poklanja mu se velika pozornost kao i izboru primjera. U nedostatku potvrde autori sami, na te-

melju frazeološkoga i životnoga iskustva smišljaju odgovarajuće primjere. Takvi slučajevi pokazuju da mnogi frazemi često postoje u usmenoj komunikaciji, da nisu nikada zabilježeni u pisanom mediju, a još jednom podcrtavaju suvremenost ovoga rječnika. Stilska je oznaka u rječniku samo naoko izostala, tj. nije samostalan dio obrade. Ipak ona se vidi iz samih primjera uz koje je naveden izvor kao potvrda registra.

Promatrajući sustavne odnose među frazemima, nakon detaljnijega čitanja, zaključujemo da rječnik pokazuje jedno bitno svojstvo: u izabranom frekventnom frazeološkom korpusu danas ima vrlo malo višeznačnih frazema. To je jedno bitno svojstvo u razvoju frazeologije. Dok leksik razvija svakim danom svoju višeznačnost, frazeologija teži jednoznačnosti. Međutim, pogledajmo nasumce izabrane primjere iz rječnika:

dići (podignuti i sl.) na noge koga –

1. dignuti na ustanak *koga*
2. izliječiti *koga*, zaliječiti *koga*
3. pripremiti *koga* za samostalan život i rad, odgojiti *koga* tako da je sposoban za samostalan život
4. oduševiti *koga*, zadiviti *koga*, izazvati čije ushićenje; uznemiriti *koga*, uzbu-niti *koga*, izazvati pomutnju (paniku), poremetiti čiji mir
na svoju ruku –

1. samostalno, samoinicijativno, po svojoj volji (odluci, inicijativi)
2. čudan, neobičan, nepredvidiv, iskri-vljen, uvrnut, otkvačen

I dok je u prvom slučaju svakako riječ o višeznačnosti, drugi primjer to ne pokazuje. Različito kategorijalno značenje upućuje na to da je riječ o dvama frazemi-

ma. Zbog ekonomičnosti i opsega rječnika takva je obrada nepotrebna (i zahtijevala bi dodatno obilježavanje), ali treba na nju upozoriti korisnika.

Jedan od bitnih suvremenih frazeoloških problema, koji se ujedno tiče i razgraničavanja frazeološkoga i leksičkoga sustava, jest postojanje naoko jednorednih jedinica kod kojih se kolebamo u koji ćemo ih sustav smjestiti (*amo-tamo, kakav-takav, zbrda-zdola, danas-sutra*). U predgovoru je istaknuto da im ovaj rječnik pristupa kao frazeološkim jedinicama zbog njihove dvonaglasnosti i manje-više desemantiziranosti. Kada su te sastavnice samo dijelovi frazema, tj. kada se ne javljaju samostalno, njihov je status neupitan (*nema tu trte-mrte, sad smo fifti-fifti, na ho-ruk*). One koje se u ovom rječniku definiraju kao samostalni frazemi (*rak-rana, pik-zibner, tata-mata, tip-top, rekla-kazala, stani-pani, više-manje, brže-bolje, hoćeš-nećeš, kako-tako, malo-pomalo, navrat-nanos, ovdje-ondje, pošto-poto, povuci-potegni*) postaju spornima. Međutim, oni to nisu i neće biti dok uistinu ne postanu jednorodne, tj. dokle god spojnica sugerira njihov poseban odnos, relaciju koja daje prostora njihovoj frazeologizaciji. Važno je kod takvih primjera uočiti da se nalaze na rubu frazeološkoga sustava, da su zatvoreni u relativno malom krugu i da agresivno ne zadiru u definiciju frazema.

Nakon tijela *Rječnika* slijedi *Kazalo* koje je svojevrsan popis frazema porredanih abecedno po prvoj sastavnici frazema s uputnicom na slovo i broj frazema pod kojim je frazem obrađen. Osim kazala korisniku od velike pomoći mogu biti i ilustracije u boji kojima je pojašnjen frazemski članak, a nalaze se na prve i zad-

nje dvije unutrašnje strane tvrdih korica za čiju je vizualnu doradenost zaslužan Boris Ljubičić.

Privlačnost formata, frazeografski doraden pristup frazeološkim jedinicama, koje postaju lako pronalazljive korisniku rječnika, orijentacija na najčestotnije frazeme u različitim funkcionalnim stilovima, svakako su odlični razlozi da se posegne za ovim rječnikom bilo u korisničke ili znanstvene svrhe.

Barbara Kovačević

Słowiańskie gry językowe Slavenske jezične igre

Međunarodni znanstveni skup Ciechocinek, Poljska 28. – 30. travnja 2004.

Institut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

Institut za slavenske filologije Sveučilišta „Mikołaj Kopernik” u Toruńu

Užitak koji nam daje znanost ne sastoji se samo od razmišljanja i diskutiranja o određenim znanstvenim temama, već i od atmosfere kojom su te diskusije popraćene. Diskusije se međutim ne bi smjele sastojati samo od iznošenja vlastitog mišljenja nego i od slušanja drugih, što bi trebalo rezultirati modificiranjem i obogaćivanjem vlastitih, čini se zauvijek donesenih i nedodirljivih, zaključaka. Upravo tomu služe znanstveni skupovi. U Poljskoj takvih skupova ima pravo mnoštvo. Veći-